

Курамаева Н.О.

САЛЫК УКУКТУК МАМИЛЕЛЕРДИН МАҢЫЗЫ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛҮГҮ

Курамаева Н.О.

СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ НАЛОГОВЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

N.O. Kuramaeva

THE ESSENCE AND FEATURES OF TAX LAW LEGAL RELATIONS

УДК: 347.73:336.22

Макалада салык укуктук мамилелердин маңызы жана өзгөчөлүгү каралат. Автордун пикири боюнча салык мамилелеринин маанисин жана мазмунун түшүндүрүү, алардын башка укуктук мамилелерден айырмаланышына мүмкүндүк берет эле. Укуктук жөнгө салуунун объектин изилдеген маселелерди системалуу түрдө талдоо жүргүзмөйүнчө, салык укуктук мамилелердин ачыктыгын түзүү мүмкүн эмес. Автор улуу илимпоздордун ойлорун талдоо менен салык укуктук мамилелер коомдук мамилелердин катышуучаларына субъективдүү укуктарды жана милдеттерди бере тургандыгын белгилеген. Алар зарыл учурларда мамлекеттик мажбурлоо чаралары менен корголот. Ошентип, салык укук ченемдерин камтыган ар кандай түрдөгү ченемдик-укуктук актылар салык укуктун предметин түзгөн коомдук мамилелерди жөнгө салууга негизделген. Автор макаласында белгилегендей «салык укук мамилелери – укук мамилелеринин бир түрү жана ушундан улам аларга бардык укук мамилелерине мүнөздүү болгон жалпы белгилер мүнөздүү».

Негизги сөздөр: укуктук мамиле, милдеттүүлүк, салык кодекси, салык укуктук мамилелер, салык, гипотеза, диспозиция, санкция.

В этой статье рассматриваются сущность и особенности налоговых правоотношений. По мнению автора, разъяснение значения и содержания налоговых отношений позволило бы им отличаться от других правоотношений. Без проведения систематического анализа вопросов, изучающих их объекты правового регулирования невозможно, создать открытость налоговых правоотношений. Автор, анализируя мнения ученых отмечает что налоговые правоотношения представляют субъективные права и обязанности участников общественных отношений. Они при необходимости защищаются мерами государственного принуждения. Таким образом, содержащие налоговые правовые меры любого вида нормативные правовые акты основаны на регулировании отношений в обществе составляющих предмет налогового права. Как отметил в статье автор «налоговое правоотношение – это вид пра-

воотношений и все чаще им присущи признаки характерные для всех правоотношений.

Ключевые слова: правоотношение, обязанность, налоговый кодекс, налоговые правоотношения, налог, гипотеза, диспозиция, санкция.

The article deals, the essence and features of tax legal relations. According to the author's opinion, clarification of the meaning and content of tax relations would allow them to differ from other law relations. It is impossible to create an openness of tax relations, without a systematic analysis of the matters studying their objects of legal regulation. The author analyzing the opinions of scientist's notes that tax relations represents the subjective rights and obligations of participants in public relations. If it is necessary, they are protected state enforcement measures. Thus, containing tax legal measures of any kind are based on the regulation of relations, to society that making up the subject of tax law. As the author noted in the article tax legal relationship is a type of legal relationship and increasingly they are characterized by features of all legal relationships.

Key words: legal law relationship, obligation, tax code, tax law relationship, tax, hypothesis, disposition, sanction.

Ар бир илимий иликтөөгө кадам коюу бул анын теориялык жана методологиялык негиздерин аныктоо болуп саналат. Эгер алар эмпирикалык система-лаштырылбаган материалдар боло турган болсо, негизинен жалпы мааниде, укуктук негизди изилдөө мүмкүн эмес [1]. Коомдук мамилелерди укуктук жөнгө салуунун объектиси (предмет) катары юридикалык адабиятта укуктун таасири астында келип чыккан, башкача айтканда, укуктук мамилелер болуп саналат. Анын структурасын жана башка көптөгөн маселелер боюнча элементтердин түшүнүү укуктук мамилелерге, анын мазмунуна, аныктоо боюнча макулдашуу жок болгондуктан, ошол эле учурда, укуктук мамилелердин түшүнүгү теориялык укуктук илим, татаал жана карама-каршы келет. Ал эми укук-

тук абалын жана салыктык мамилелерди изилдөө жана укуктук жана укуктук жөнгө салуу үчүн укуктук мамилелердин негизги өзгөчөлүктөрүн түшүнүү маанилүүлүгүн көрсөтүп турат.

"Укуктук мамилелер" түшүнүгүнүн бир нече аныктамасы бар. Бирок, коомдук мамилелердин ошондой эле укуктук мамилелерди түшүнүү илиминде таралган, мыйзам тарабынан жөнгө салынат. Бул аныктама 1958-ж. С.Ф. Кечекьяном тарабынан берилген күнүмдүк турмушта жана практикалык колдонуу баскычтарында толугу менен анын баалуулугу, мааниси сакталып келүүдө [2]. Бул обочолонуп, коомдук мамилелердин башка укуктук мамилелерден келип айырмалай билүүгө мүмкүндүк берет, алар мамлекет тарабынан милдеттүү түрдө аткарылат жана мамлекеттик мажбурлоо чаралары менен кепилдикке алууга басым коюлат.

Ушундай эле көрүнүш Матузов Н.И., Малько А.В. тарабынан колдоого алынган "Укуктук мамилелер мыйзам тарабынан жөнгө салынган коомдук мамилелер катары аныкталган кыйла жалпы мааниде болушу мүмкүн", ошол эле учурда, алар бардык кубулуштардын формасы жана мааниси жагынан ажырагыс экендигин көрсөтөт. "Бул учурда, жөнгө салынган мамилелер өзүнүн маанисин жоготпойт (экономикалык, саясий, үй-бүлөлүк, мүлктүк, ж.б.), болгону өзгөрүлөт жана жаңы кошумча касиеттерге ээ болот" деп баса белгилеген [3]. Жогорудагы айтылгандардын негизинде укук ченеми жөн кана коомдук мамилелерди пайда кылуу үчүн эмес, буга окшогон коомдук мамилелерди укуктук жөнгө салуу үчүн түзүлөт деген жыйынтыкка келсек болот. Демек юридикалык ченем пайда болот жана анын негизинде укуктук мамиле түзүлөт.

Демек Ю.И. Гревцовдун укуктук мамилелердин юридикалык жаратылышынын түзүлүшү үч негизги элемент аркылуу каралуусу жөнүндөгү сунушу маанилүү деп эсептелинет жана алар өзүлөрүнүн этабы менен ишке ашырылат. Алардын катарын байланыш болуп жаткан мамилелер-коомдук мамилелер түзөт [4]. Коомдук мамилелер – юридикалык мааниге ээ, укуктук таасир берүүчү, укук ченемдер аркылуу түзүлгөн жактардын аракеттериндеги көрүнүш. Укук бир аракетке тыюу салып, экинчисине уруксат берип, үчүнчүсүн көтөрмөлөп, өзүндө көрсөтүлгөн жагдайлар бузулгандыгы үчүн жоопкерчиликти түзүп, болуп жаткан жүрүм-турумду юридикалык мааниге ээ болууга моделдештирет, жыйынтыгын укуктук мамиле келип чыгат.

Ошондуктан укуктук мамиле, укук ченемдери

менен жөнгө салынуучу мамилелердин формасы катары каралат.

Белгилүү болгондой юридика илиминде укуктук мамиле илимий излөөнүн өзгөчө объектиси катары өзүнө тиешелүү болгон белгилерге ээ. Бул жагдай боюнча окумуштуулар арасында көптөгөн пикир келишпестиктер, талаш-тартыш орун алган. Бирок көпчүлүк адистердин пикиринде укуктук мамиленин белгилериндеги окшоштуктар дагы байкалат.

Укуктук мамиленин түзүмүндөгү негизги белгилер катары булар аныкталган: укук ченеминин негизинде пайда болот жана ишке ашырылат; укуктук мамиленин юридикалык маанисинде субъективдүү укуктун жана юридикалык милдеттин байланышы; эрктик мүнөз; мамлекеттик мажбурлоо чарасы менен кепилдениши.

Жогорудагы көрсөтүлгөн белгилердин маанисине токтоло кетсек.

Биринчиден, укуктук мамиле юридикалык ченемдер менен ажыратылгыс тыкыс байланышта, алар укуктук мамилелердин пайда болушунда, өзгөрүшүндө жана токтотулушунда нормативдүү база боло алат. Ошондуктан укук ченеми гана өзүнүн түзүмдүк элементтери менен (гипотеза, диспозиция, санкция) келечекти мамилени пайда болуусун жана өнүгүүсүн бекитет жана моделдештирет, мунун негизинде юридикалык параметрин аныктайт. Укук ченемдери пайда болгон укуктук мамилелердин алкагында жарандардын жана башка субъектилердин укуктарын жана кызыкчылыктарын ишке ашырууда юридикалык, ченемдик негиз катары кызмат кылат.

Экинчиден, укутук мамиле – бул жактардын субъективдик укуктарынан жана юридикалык милдеттеринен түзүлгөн эки тараптуу укуктук байланыш. Укуктук мамиленин мындай белгиси тууралуу окумуштуу Н.И. Матузов толугураак мүнөздөгөн. Ал жазган «укук жана милдеттин ортосундагы байланыш, тагыраак айтканда аларга ээ болгондордун ортосундагы укуктук мамилени берет» [5]. Мындай укуктук мамиленин маанисинде өкүлчүлүктүү – милдеттүүлүк жөнүндө кеп кылууга мүмкүн. Себеби укуктук мамиленин пайда болуусу менен бир жагынан субъективдүү укук боло турган болсо башка жагынан юридикалык милдеттерге жооп бере тургандай болушу керек. Демек муну менен, укуктук мамиленин пайда болуусунун мүмкүнчүлүгүн укук ченемдеринин алкагында пайда болгон башка бардык социалдык байланыштардан айырмалоого болот.

Үчүнчүдөн, укуктук мамиле эрктик мүнөзгө ээ. Биринчиден, алар укукта аныкталгандай мамлекет-

тин эрки менен байланыштуу; экинчиден, жеке эрк менен байланышта. Себеби укуктук мамилелер катышуучулар аң-сезими жана эрки аркылуу ишке ашырылат. Мындан тышкары укуктук мамилелердин көпчүлүк бөлүгүнү андагы субъектердин эрки менен пайда болот, өзгөрөт жана токтотулат. Демек укуктук мамилелердин субъективдүү-эрктик мүнөзү укуктук ченемдер менен негизделген жактардын аң-сезимдүү – эрктик жүрүм-туруму катары түшүндүрүлөт.

Төртүнчүдөн, укуктук мамилелер, мамлекет тарабынан пайда болот жана корголот. Тек кана болуп жаткан укуктук мамилелердин системасы укук ченемдери аркылуу жактардын жүрүм-турумундагы кепилдиктин эффективдүүлүгүн камсыздайт. Демек субъекттердин укуктары жана юридикалык милдеттерин аткарууну ишке ашыруу процесси укук коргоо органдарынын түздөн-түз же мүмкүн болгондой көзөмөл алдында экендигин билдирет. Укук мамилелеринин юридикалык кепилдиги укук ченемдердин санкциясында камтылган жана субъекттердин бузулган укуктарын жана эркиндиктерин калыбына келтирүүдө укуктарды коргоо боюнча атайын органдардын күнүмдүк жумуштарында ишке ашырылат.

Жеке жактардан жана уюмдардан салыктарды жыйноодо жана салыктарды түзүү, кабыл алуу учурунда пайда болгон салык укуктук ченемдер менен жөнгө салынган коомдук мамилелер салык укуктук мамилелер деп аталат.

Жөнгө салынуучу коомдук мамилелер салык укуктун ченемдери менен жөнгө салуунун натыйжасында укуктук мүнөзгө ээ болот жана салык-укуктук жөнгө салуунун механизмин коомдук мамилелерди ачууда маанилүү роль ойноп салык укук мамилелерди түзөт.

Салык укуктук мамилелер коомдук мамилелердин катышуучуларына субъективдүү укуктарды жана милдеттерди берет. Алар зарыл учурларда мамлекеттик мажбурлоо чаралары менен корголот.

Ошентип, салык укук ченемдерин камтыган ар

кандай түрдөгү ченемдик укуктук актылар салык укуктун предметин түзгөн коомдук мамилелерди жөнгө салууга негизделген.

Салык укук мамилелери – укук мамилелеринин бир түрү жана ушундан улам аларга бардык укук мамилелерине мүнөздүү болгон жалпы белгилер мүнөздүү.

Салык укуктук мамилелер маңызы жагынан бийликтик мамилелердин түрү катары каралат. Бул императивдик мүнөзгө ээ, салык – укуктук ченемдерди ишке ашыруу формасы катары эсептелгендиги менен шартталат. Салык укуктук ченемдердеги императивдик мүнөз укуктук мамилелерде «команда-аткаруу» принциби боюнча ишке ашырылышы менен байкалат. Команданы мамлекет, мамлекеттик орган берет, ал эми аларды салык төлөөчү, салык агенти жана башка субъекттер аткарышат. Ошондуктан салык мамилелеринин субъектиси катары мамлекет, мамлекеттик орган эсептелинет.

Жыйынтыктап айтканда, салык укук мамилелеринин өзгөчө көрүнүштөрү жана белгилери салык укугунун өзүнүн өзгөчөлүктөрүнөн улам келип чыгат.

Адабияттар:

1. Репин И.А. Теоретико-методологические основы исследования правового регулирования налоговых отношений в России в IX - начале XX вв. // Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России. 2014. №2 (26). - С. 268-272.
2. Кечекьян С.Ф. Правовые отношения в социалистическом обществе. - М., 1958. - С. 7.
3. Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права. - М.: Юрист, 2004. - С. 183.
4. Гревцов Ю.И. Правовые отношения // Общая теория государства и права / Под ред. М.Н. Марченко. В 3 т. Т.2. - М., 2001. - С. 404-408.
5. Матузов Н.И. Правовая система и личность. - Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1987. - С. 246.